

конференція (19-20 травня 2011 року): зб. матеріалів / за заг. ред. Сауха П.Ю. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 29 – 41.

Голішевська Анастасія Валеріївна
Інститут політології та права,
студентка III курсу
НПУ імені М.П. Драгоманова

УДК: 32:008 (477)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються специфічні особливості та дефініції політичної культури українського суспільства, шляхи розвитку даного феномену та принципи формування політичної культури в сучасних умовах.

Ключові слова: політична культура, менталітет, політична соціалізація, етнос, політична свідомість, політичні цінності.

В статье рассматриваются специфические особенности и дефиниции политической культуры украинского общества, пути развития данного феномена и принципы формирования политической культуры в современных условиях.

Ключевые слова: политическая культура, менталитет, политическая социализация, этнос, политическое сознание, политические ценности.

The article deals with specific features and definitions of political culture of Ukrainian society, the development of this phenomenon and the principles of political culture in modern terms.

Keywords: political culture, mentality, political socialization, ethnicity, political consciousness, political values.

Зрозуміти менталітет і духовність пріоритету будь-якого етносу неможливо без глибокого знання його політичної культури. Політична культура є складовою частиною загальної культури людства й відіграє інтегруючу роль у формуванні соціальних цінностей.

Аналізуючи роль культури в життєдіяльності суспільства і людини, дослідники звертають увагу на її визначальний вплив. Культура віддзеркалює багатогранність людського досвіду, зберігає й передає новим поколінням знання, традиції, матеріальні й духовні цінності.

Теорія політичної культури сформувалася у другій половині ХХ ст. завдяки працям американців : Г.Алмонда , С.Верби, Р.Бенедикта , Дж. Кері , англійців Р.Роуза, Д.Кованоханімця Д. фон Бойме, французів М. Дюверже , Р.-Ж. Шварценберга, голландця І. Інглхарта та ін.

Політична культура поєднує в собі об'єктивні соціально-нормативні компоненти свідомості та поведінки й суб'єктивні стани, що відбивають почуття відповідності цих нормативів реальному життю [3; с.232].

У кожному суспільстві політична культура виконує три найважливіші функції. По-перше, вона є засобом організації і показником ступеня розвитку політичного життя суспільства; по-друге, вона є фактором формування масової політичної свідомості та засобом політичної соціалізації людини; по-третє, вивчення політичної культури дає можливість передбачити динаміку політичного життя [2; с.41].

Більшість дослідників політичної культури визначають існування в кожній суспільно-політичній системі особливої політичної культури, яка визначає політичну поведінку людей, надаючи їй той або інший зміст і напрям. Механічне запозичення ефективних у певних умовах соціально-політичних стратегій не завжди дає позитивні результати, оскільки на формування політичної культури впливають чимало специфічних чинників : історичні

передумови, рівень загальної культури народу, соціально-економічний розвиток, ідеологія, тощо [7; с.128].

Як практично неможливо знайти зміст історії, так і важко зрозуміти політичну культуру тієї чи іншої країни, в тому числі України. Політична культура постає як суперечлива система, в якій у динамічній рівновазі перебувають елементи минулого, сучасного і паростки майбутнього. Політична культура, увібравши в себе риси традиційного політичного життя з віддалених у часі епох, відзначається значною консервативністю. Водночас вона чутливо реагує на зміни у суспільному бутті, особливо ті, які мають революційний характер [2; с. 41].

У сучасній Україні можна виділити три напрями наукового вивчення феномену політичної культури. Перший зводиться до соціологічного аналізу сучасного стану політичної культури. При цьому основну увагу звертають на пізнавальні та практичні компоненти формування суспільної свідомості та їхнє засвоєння на рівні групи, особи. Другий будується на дослідженні взаємозв'язків і взаємодії ментальності й політичної культури. Третій виходить із розуміння політичної культури як сфери взаємодії політики, культури, моралі (тобто як предмету політичної філософії та політичної етики) [2; с. 42].

Політична культура України значною мірою визначена історією її розвитку. За довгі роки перебування на перехресті західної та східної політичної культур власна політична культура українського народу, його ментальність сформувались як неповторний симбіоз різних компонентів культур.

Характеристика політичної культури українського суспільства як «підданської», відчуженої та пасивної дійсно відповідає реальності і такі явища, як «аполітичність, апатія, дистанціювання і відмежування від суспільно – політичних проблем та участі у їх розв'язанні» (що, в свою чергу, веде до «правового нігілізму, абсентизму, політичної де соціалізації») насправді мають місце.

Можна навіть погодитися з тим, що все це взагалі не можна назвати проявами якось політичної культури - це «квазікультура», якій характерне взаємне відчуження громадян один від одного та функціонування за вже застарілими, неадекватними соціально-психологічними стереотипами.

На жаль, такий стан речей, дійсно, залишається фактом нашої соціальної реальності [5; с.313].

Однак існує ще й ціла низка характеристик політичної культури та політичної свідомості нашого суспільства, що розкривають далеко не «пасивістські» тенденції: відсутність плюралізму та толерантності; нетерпимість до іншої думки і схильність пояснювати її появу чиєюсь нерозумністю чи злим наміром; вимоги до одностайності в питаннях, що потребують плюралістичного підходу; неспроможність зважено поєднувати критичну вимогливість з лояльністю та терпимістю; нецінування громадянських свобод і перекручення їх розуміння як права порушувати закони, якщо вони когось не влаштовують або здаються недемократичними; небажання (чи нездатність) вдаватись до діалогу і взагалі неготовність до компромісів, що часто виражається у войовничій непримиренності та неготовності поступатись своїми принципами; звичка однозначно поділяти світ, народи, суспільство, громадян на «наших» і «ворогів», «своїх» та «чужих», «хороших» та «поганих» [6; с. 314].

Значній частині населення країни притаманна політична пасивність і аполітичність. Останній феномен виникає внаслідок негативного чи індивідуального ставлення людей до політики, відчуження суспільних верств від політичного життя, зневіри в те, що простий громадянин може вплинути на перебіг політичних подій. Проявами політичної пасивності й аполітичності є пасивна непокора владним інститутам, абсентеїзм, політична індиферентність, політична самоізоляція, дисфункціональна поведінка [10; с. 178].

Сьогодні українській людині бракує віри в силу національного духу, національної єдності українського суспільства. Автор нової політичної концепції повоєнної Європи,

французький міністр закордонних справ (1948 – 1953 рр.) Роберт Шуман свого часу висловився так :

« Політики можуть створювати далекосяжні плани та не можуть впровадити їх у дію без глибоких змін у серцях»[11]

На думку українських політологів (В. Андрущенко, І. Курас, М. Михальченко, В. Полохало, С. Рябов та інші), українська політична культура поєднує різні системи цінностей, часом несумісні політичні орієнтації та діаметрально протилежні типи політичної свідомості , позитивні і негативні характеристики, містить в собі раціональні та ірраціональні чинники. Разом з тим, переважна більшість її характеристик концентрується навколо такої якості, як демократія, народовладдя заради свободи і незалежності[3; с. 138].

Політична культура українського народу на сьогодні ще не є цілісною, бо відсутні окремі компоненти культури, а багато існуючих мають несформований характер. Багато політико-культурних елементів не відповідають національному характеру, традиціям української нації, тобто політичній культурі властива неорганічність [3].

Потрібно розуміти, що штучно створене культурно-політичне поле в Україні часто далеке від реалій життя. В Україні проживають представники понад 130 етносів. У цілому вони становлять близько 27% загальної кількості населення. Звичайно ж, поряд з українським етнічним відродженням у середовищі цих національних спільнот також відбувається етнічний ренесанс, не враховувати який було б великою помилкою. Слід пам'ятати також, що українцями ще не так давно усвідомлювали себе не більше 60 % дорослого населення. Решта населення виявила подвійну орієнтацію і його симпатії можуть змінюватися залежно від зміни насамперед економічної і політичної ситуації, успіхів чи невдачі єдиної державної політики та монолітної національної ідеології.

Сьогодні, на жаль, в Україні немає належних умов виведення української культури в ранг домінанти. [5;с. 516].

Політична культура не тільки наділяє змістом усі ідеальні уявлення і намагання людини, але й виконує функцію реалізації в її вчинках значущої для неї мети. Таким чином , політична культура відображає потрібну здатність суб'єкта політики , а саме: виділяти у відносинах і явищах влади внутрішньо значущий для себе зміст, підпорядковуватись меті й завданням, також уміння діяти у відповідності з завданням , що впливають з нього , а також уміння діяти у відповідності з завданням і логікою зміни об'єктів своїх практичних устремлінь.

Які ж шляхи можна виокремити в розвитку політичної культури у сучасних умовах:

1. Для правильного сприйняття громадянами суспільного прогресу, створення наукових уявлень про політику потрібен високий культурний і освітній рівень країни, потрібне також підвищення життєвого рівня громадян, не обтяжених тоталітарною ідеологією. Політична культура не обмежується лише сферою політичних відносин. Вона пов'язана з усіма аспектами духовного життя суспільства: наукою, освітою, літературою, мистецтвом. Як своєрідне соціальне явище політична культура є складовою духовної культури, що надає останній світоглядну орієнтацію. Ось чому незадовільний стан розвитку загальної культури, занедбаність пам'яток історії, сільських шкіл, клубів, музеїв, бібліотек, низька заробітна плата працівників культури та освіти негативно впливають на формування і політичної культури.

2. Одночасно з розвитком об'єктивної та незалежної політичної науки треба активізувати участь політологів у державно-експертній роботі, засобах масової інформації, у створенні єдиної системи політичного знання для всіх верств населення. Як відомо, роль ЗМІ в сучасному світі надзвичайно велика, адже марно мас-медіа називають четвертою владою. Вони не просто інформують населення про процеси, що відбуваються у країні й світі, а й пропагують певні ідеї, погляди, вчення, політичні програми, впливають (прямо чи опосередковано) на суспільну думку. За допомогою об'єктивного розгляду політичних подій ЗМІ формують політично компетентних громадян, які можуть правильно орієнтуватися у складних суперечливих політичних процесах, приймати відповідальні рішення.

3. Великою проблемою є створення умов для набуття громадянами політичних знань. В Україні формування цілісної системи політичної науки і освіти, що спирається на багатовікові традиції вітчизняної політичної думки, розпочалося разом із здобуттям державної самостійності й початком реформування суспільства на принципах демократії та цивілізованості. На початковій стадії становлення цієї системи найсерйознішою проблемою було подолання серед широкого загалу і в структурах державної влади упередженого, негативного ставлення до самої ідеї запровадження зазначеної системи. Ця проблема була пов'язана з існуванням стереотипів на кшталт кваліфікування певної частини гуманітарної інтелігенції як політично небезпечної, ототожнення політичної науки з попередньою заідеологізованою, заформалізованою, задогматизованою системою політичної освіти під патронатом однієї партії. За цих об'єктивно несприятливих умов, перешкод суб'єктивного характеру в Україні все ж сформувалась упродовж перших п'яти років державної самостійності розгалужена інфраструктура політичної науки і освіти. Політологію вивчають нині в усіх вищих закладах освіти України та в середніх спеціальних навчальних закладах [9, с. 509].

4. На розвиток політичної культури впливає також стан історичного знання. Ще в античні часи історію називали «магістра віта» — вчителькою життя. Це дуже важливий аспект уявлень людини про суспільство. Об'єктивні історичні дослідження, без ідеологічної догматики, звільняють людей від стереотипного оцінювання інших народів і держав. Історія є надійним ґрунтом для пізнання перспектив розвитку суспільства, сприяє зміцненню почуття єдності світової цивілізації. Можна цілком погодитися з думкою Б. Цимбалістого, що «політична культура, як кожна культура, — це делікатний цвіт попереднього розвитку. Вона в'яне і вмирає, коли суспільство регресує до примітивного способу життя, коли обставини несприятливі» [5, с. 89].

5. Необхідною гранню виховання в нашому суспільстві політичної культури є утвердження в суспільстві поваги до права і правопорядку, подолання правового нігілізму. До того ж, як з боку громадян, так і з боку влади у справжній, а не декларованій правовій державі панує культ права. Політично розвинене суспільство розуміє, що міцний соціальний порядок важливіший від політичних амбіцій.

Прогрес українського суспільства, розвиток його політичної культури залежить від рівня громадянськості та патріотичності, спільної відповідальності за долю країни кожного з нас. Відбудеться це чи ні — залежатиме від міри консолідації громадян Української національної держави, зважаючи на консолідацію як не однорідність, а багатоманітність за усвідомлення спільної мети [2; с. 122]. Таким чином, політична культура являє собою втілений на практиці кодекс поведінки людини, або ж стиль її діяльності як суб'єкта політичної влади, які обумовлені ціннісними уявленнями даної людини про політичні явища.

На шляху політичного розвитку України першочергового значення набуває формування демократичної політичної свідомості громадян, набуття ними досвіду та навичок активної політичної поведінки, подолання існуючої фрагментарності історичної пам'яті і становлення на цій основі громадянської політичної культури. Ці завдання мають вирішуватись конкретними шляхами загальної політичної соціалізації, політичного виховання та політичної освіти громадян.

Література:

1. Бебик В.М. Політологія : наука і навчальна дисципліна : Підручник .- К.: Каравела, 2009.- 496с.
2. Гуманітарна політика Української держави в новітній період : Монографія / За ред. С.І. Здіорука. – К. : НІСД, 2006 . – 403 с.
3. Дембицька Н. М. Демократизація суспільства як становлення партнерських відносин між політичною владою і особистістю // XXI століття: Альтернативні моделі

- розвитку суспільства. Третя світова теорія: Матеріали другої міжнар. наук.-теор. конф., 28 – 29 травня 2003 р., м. Київ / Ред.: Г. П. Балабанова.- К.: Фенікс, 2004.
4. Жулинський М. Україна : випробування свободою , або чим зумовлюється прогрес нації // Дзеркало тижня. – 2004 . - № 38 (513) . 25 вересня – 5 жовтня.
  5. Крисаченко В.С. , Степико М.Т., Власюк О.С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В.С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2003.- 632 с.
  6. Кремень В. Становлення і розвиток політичної культури українського суспільства // Вісник Української академії державного управління при Президентіві України.-1998. - № 2 .- с.4-6.
  7. Пірен М.І. Основи політичної психології . – К.: Міленіум . – 2003. – с.128.
  8. Політологія : Підруч. для студ. юрид. спец. навч. закл. / М.І. Панов (керівн. авт. кол.), Л.М. Герасіна, В.С. Журавський та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Концерн «Видавничий Дім « Ін Юре» , 2005. – 520с.
  9. Політологія : Навчально- методичний комплекс: За ред. Ф.М. Кирилюка.- К. – 2005.
  10. Рудакевич О.М. Політологія . Лекції, семінари, самостійна робота : Навчальний посібник . Видання друге, перероблене, доповнене. – Тернопіль: Видавництво: Астон, 2007. – 304 с.
  11. Юрій М.Ф. Основи політології : Навч. посібник. – К. : Кондор, 2003. – 340.